

Grzybowski, Michał Marian

Stan Diecezji Płockiej na podstawie raportu biskupa Adama Prażmowskiego z 1818 roku

---

Studia Płockie 35, 265-274

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Michał Marian Grzybowski

STAN DIECEZJI PŁOCKIEJ NA PODSTAWIE RAPORTU BISKUPA ADAMA PRAŻMOWSKIEGO Z 1818 ROKU

Czasy po rewolucji francuskiej sprawiły, że idee oświeceniowe zostały swoiście pojęte przez warstwy rządzące, które w różny sposób chciały podporządkować i uzależnić poczynania Kościoła od postanowień władzy państwowej. W znaczny sposób uwidaczniało się to w krajach, gdzie rządy Napoleona miały zasadniczy wpływ na politykę państwa. Styl taki utrwalił się w czasach Księstwa Warszawskiego, a potem Królestwa Polskiego, gdzie idee te miały wielu zwolenników.

Uwidoczniło się to także w Kościele katolickim na terenach polskich, który w czasach Księstwa i Królestwa poddany był tym tendencjom i praktykom. Żądano sporządzania różnych raportów i sprawozdań dotyczących kleru diecezjalnego i zakonnego oraz przekazywania wielu innych informacji, jakich powinni udzielać duchowni różnych stopni.

W diecezji płockiej miało to miejsce za rządów biskupa Tomasza Ostaszewskiego (1809-1817), którego po śmierci biskupa Onufrego Kajetana Szembeka 7 marca 1809 r. kapituła płocka wybrała wikariuszem kapitulnym diecezji, a który od tej chwili tytułował się biskupem nominatem – zgodnie z życzeniem Jana Łuszczewskiego, ministra Spraw Wewnętrznych i Religijnych. Nominacja ta, choć była po myśli władz rządowych Księstwa, nie otrzymała jednak prekonizacji, bowiem po zatargu papieża Piusa VII z Napoleonem w latach 1809-1814, gdy papież był więziony we Włoszech i Francji, Stolica Apostolska nie udzielała żadnych prekonizacji na terenach będących pod władzą Napoleona. Władzę święceń w diecezji płockiej wykonywał wówczas sufragan. Biskup Antoni Luboradzki (1805-1822). Ostaszewski prekonizację otrzymał dopiero 4 września 1815 r., miał wówczas 69 lat, a sakrę biskupią przyjął 12 listopada 1815 r. z rąk Wojciecha Górskiego, biskupa kieleckiego.

Ostaszewski znany był w kręgu rządowym i przez nie akceptowany. On sam w dużym stopniu ulegał duchowi czasu i lojalnie wykonywał wszelkie polecenia

przesyłane z Komisji Rządowej i różnych ministerstw. Ze względu na zły stan zdrowia spowodowany wylewem krwi do mózgu i częściowym paralizem, w grudniu 1916 r. jego koadiutorem został prałat Adam Prażmowski. Biskup Ostaszewski zmarł 17 stycznia 1817 r. w Warszawie i pochowany został w katedrze św. Jana.

Biskupem plockim z protekcji Stanisława Potockiego został Adam Michał Prażmowski (1817-1836). Był członkiem Warszawskiego Towarzystwa Nauk, Izby Edukacyjnej i Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Prekonizację papieską otrzymał 16 marca 1818 r., sakrę biskupią przyjął w katedrze plockiej 6 czerwca 1818 r. z rąk Franciszka Malczewskiego, biskupa wrocławskiego. Zaangażowany w życie publiczne Królestwa stale przebywał w Warszawie, a do Płocka tylko dojeżdżał. Zajmował się losami oświaty, wykształcenie warstw niższych widział w ręku duchowieństwa w przekazywaniu niezbędnych umiejętności, często swoje poglądy referował na posiedzeniach Komisji Reform. W 1817 r. przeprowadził wizytację w diecezji za pośrednictwem dziekanów. Owocem tego były protokoły, które dawały szczegółowy obraz życia diecezji. Był doskonałym mówcą, chętnie zapraszany na różne uroczystości narodowe i pogrzeby wielu dygnitarzy. W 1829 r. został odsunięty od rządów diecezji, otrzymując koadiutóra w osobie biskupa Franciszka Pawłowskiego. Zmarł w Warszawie 8 lutego 1836 r.

28 grudnia 1818 r. biskup Prażmowski złożył Komisji Rządowej raport o stanie powierzonej mu diecezji, uwzględniając niemal całokształt spraw. Informował, iż ze względu na rozległość diecezji podzielił ją na dwa konsystorze generalne: plocki z obwodami: plockim, lipnowskim i mławskim oraz pułtusi z obwodami: pułtuskim, przasnyskim i ostrołęckim. Diecezja liczyła 24 dekanaty, które leżały w różnych obwodach, co powodowało pewne komplikacje z władzami administracyjnymi, dlatego zmniejszył liczbę dekanatów do 17. Opisując konsystorze przekazał skład urzędników tam pracujących – oficjała, surogatów, pisarza i fiskała oraz zakres ich czynności. Kapituła katedralna liczyła 27 członków, jednak większość z nich pracowała w terenie na różnych beneficjach, dlatego 27 czerwca 1818 r. biskup wydał stosowne zarządzenie regulujące wiele spraw. Podobnie postąpił z kolegium wikariuszy, którzy pracowali w katedrze.

Niezwykle poważnie traktował obowiązki księży dziekanów w terenie, przekonany, że od *zdatności i czynności dziekanów cała karność podlega*. Stąd szczegółowo wyłożył ich obowiązki względem biskupa diecezjalnego i konfratrów. Mianował też w nowo utworzonych siedemnastu dekanatach następujących dziekanów:

- w dekanacie andrzejewskim – Jana Gawareckiego, plebana w Zuzeli,
- w bieżeńskim – Walentego Kosmowskiego, plebana w Radzanowie,
- w ciechanowskim – Rajmunda Bagińskiego, plebana w Ciechanowie,
- w dobrzyńskim – Tomasza Rościszewskiego, plebana w Tuchowie,
- w lipnowskim – Walentego Zawadzkiego, plebana w Czernikowie,
- w makowskim – Michała Wierzbowskiego, plebana w Makowie,
- w mławskim – Bernarda Załuskiego, plebana w Żmijewie,
- w ostrołęckim – Franciszka Czyżewskiego, plebana w Klembowie,
- w plockim – Józefa Chudzyńskiego, plebana w Zagrobie,

w płońskim – Sebastiana Kowalewskiego, plebana w Baboszewie,
w pułtuskim – Tomasza Pankiewicza, plebana w Zegrzu,
w przasnyskim – Stanisława Smoleńskiego, plebana w Przasnyszu,
w raciąskim – Franciszka Drozdowskiego, plebana w Jeżewie,
w rypińskim – Lamberta Smoleńskiego, plebana w Łukomiu,
w wyszkowskim – Wincentego Ofmańskiego, plebana w Długosiodle,
w wyszogrodzkim – Justusa Szelskiego, plebana w Łętowie,
w zakroczymskim – Jana Golanowskiego, plebana w Skołatowie.

Mówiąc o kościołach parafialnych wymieniał Prażmowski istniejące kolegiaty płocką i pułtuską oraz 236 kościołów parafialnych, w tym 12 prowadzonych przez zakonników. Niepokojącym było to, że tylko 167 parafii miało swoich proboszczów i aż 57 wakowało. Powodem – jak podawano – były szczupłe fundusze poszczególnych beneficjów oraz niezbyt przychylne nastawienia dziedziców i kolatorów.

Aby poprawić stan duszpasterstwa przypomniał Prażmowski obowiązki plebanów i wszystkich, którzy za te sprawy odpowiadali. Przypomniał o obowiązku odbywania kongregacji dekanalnych, rekolekcjach kapłańskich wspólnie odprawianych, misjach parafialnych. Pamiętał też o kapłanach emerytach i kasie wspierającej ubogich duchownych.

Dokładna analiza tego „Raportu” daje wiele wiadomości o diecezji płockiej z tamtych czasów, dlatego w całości przedstawiamy tekst, jaki

28 grudnia 1818 r. przesłał biskup Prażmowski do Komisji Rządowej. Raport znajduje się w Archiwum Diecezjalnym w poszycie zatytułowanym *Akta dotyczące stanu diecezji płockiej*, Sygn. B-2, k. 136-150.

RAPORT ROCZNY O STANIE DIECEZJI I LICZBIE DUCHOWIEŃSTWA

Warszawa, 28 grudnia 1818 r. Biskup Prażmowski do Komisji Rządowej WRiOP.

Stosując się do artykułu 28 postanowienia królewskiego z dnia 6/18 marca 1817 r. przy przesłaniu Komisji Rządowej spisu duchowieństwa mam honor zarazem złożyć raport o stanie diecezji mi powierzony. Siedmioletni przeciąg czasów wojennych, którego skutki najwięcej dotknęły diecezję płocką, pociągnął za sobą nie tylko zniszczenie funduszów kościelnych, lecz rozprzężenie wszelkich stosunków duchowieństwa z jego zwierzchnictwem. Przyłożyła się do tego kilkuletnia ciężka niemoc zmarłego Biskupa, nie pozwalająca mu dopełnić zbawiennie zaprojektowanych zamiarów.

Po rozpoznaniu dokładnym w roku przeszłym stanu kościołów parafialnych i przywiązanego do ich usługi duchowieństwa, przez nakazanie wizyt dziekańskich, w niniejszym przystąpiłem do wniknięcia w stan kapituły katedralnej, urzędzenia władz dozorczych i wskrzeszenia potrzebnych dla utrzymania karności przepisów.

Kapituła katedralna. *Odbywszy wizytę kościoła katedralnego znalazłem, iż lubo kapituła składa się z 27 członków, z tych jednak 6 starcami są dla diecezji będąc gdzie indziej zatrudnieni lub usługę publiczną lub rezydencję [137] przy beneficjach*

w innych diecezjach posiadanych, 15 mając plebanie i ciągle w nich mieszkają, z reszty kilku niedołączonych starców lub ludzi słabowitych potrzebuje spoczynku. Szczupła liczba zostaje do czynnego użycia.

Fundusze lubo w ogóle na wszelkie potrzeby wystarczyć by powinny, bez żadnego porządku były administrowane, użytek niestosowny do przeznaczenia, wiele kapitałów samowolnie i pewnych na niepewne poprzemieszczonych lokacje, część ich uorniona. Fabryka kościoła wprawdzie ukończona lecz z nadzwyczajnych wpływów właściwy, zaś na to dochód na co innego od lat kilkudziesiąt używany bez utrzymania osobnych rachunków.

Chcąc tym nieprzyzwoitościom ile możności zapobiec i do dalszych środków drogę utorować, dekretem reformacji pod dniem 27 czerwca przepisałem 1) aby każdy z członków usprawiedliwił posiadanie więcej nad jedno beneficjum złożeniem na to pozwolenia, 2) aby obowiązani do posiadania stopni o też się postarali lub otrzymane już złożyli, 3) aby rachunki przychodów podług przepisanego ode mnie schematu były utrzymywane i każdy podług swego przeznaczenia pod osobnym tytułem umieszczony, 4) aby od sum kapitałnych ogółem zł 85.000 wynoszących a na potrzeby kościoła zapisanych procent w osobnych księgach był zapisywany i w oddzielnej [138] skrzyni składany. Postanowiłem oraz z mej strony komisarza który by nad całością i użytkiem jego czuwał, 5) aby kapitały bez wiadomości mojej i zezwolenia rządu nie były przenoszone, 6) aby kapitały dane za skryptami innymi najprędzej były hipotekowane, 7) aby kasa gratyfikacjami na użytek osób kapitałnych nie była wycieńczona.

Sześciu jest wikariuszów do usługi kościoła katedralnego ze Zgromadzenia komunistów, dla odsunienia doniesionych mi nieprzyzwoitości zobowiązałem ich do wspólnego stołu, dozór nad nimi dziekanowi, a w jego nieprzytomności konsystorzowi poleciłem.

Podział diecezji. Przez wzgląd obszerności diecezji podzielić ją musiałem na dwa generalne konsystorze: plocki i pultuski. Do pierwszego należą obwody: plocki, lipnowski, mławski; do drugiego obwody: pultuski, przasnyski, ostrołęcki. Dotąd diecezja liczyła dekanatów w województwie plockim 24, lecz ich zakresy rozciągały się po kilku obwodach co zatrudnienie sprawiało w stosunkach z władzami administracyjnymi, przepisałem aby każdy dekanat nie przechodził za kres obwodu i liczbę ich zmniejszyłem w następującym sposobie:

Obwód plocki: dekanat plocki – kościołów parafialnych – 15, dekanat płoński – kościołów parafialnych 15, dekanat wyszogrodzki – kościołów parafialnych – 14, dekanat zakroczymski – kościołów parafialnych 15, razem 59.

Obwód lipnowski: dekanat dobrzyński – kościołów parafialnych 15, dekanat lipnowski – kościołów parafialnych 16, dekanat rypiński – kościołów parafialnych 15, razem 46.

Obwód mławski: dekanat bieżuński – kościołów parafialnych 14, dekanat mławski – kościołów parafialnych 15, dekanat raciański – kościołów parafialnych 15, razem 44.

Obwód pultuski: dekanat pultuski – kościołów parafialnych 14, dekanat makowski – kościołów parafialnych 11, dekanat wyszkowski – kościołów parafialnych 10, razem 35.

Obwód przasnyski: dekanat przasnyski – kościołów parafialnych 16, dekanat ciechanowski – kościołów parafialnych 16, razem 32.

Obwód ostrołęcki: dekanat andrzejewski – kościołów parafialnych 8, dekanat ostrołęcki – kościołów parafialnych 14, razem 22. Ogółem kościołów parafialnych 238.

Urządzenie jurysdykcji. Konsystorze: Konsystorz Generalny składa się z prezydującego pod tytułem oficjale, dwóch asesorów czyli surogatów, pisarza, fiskalisa co do spraw karności, który oraz w małżeńskich jest defensorem matrimonii. Gdy spostrzegłem niedostatek osób zdatnych na dziekanów i urzędników konsystorza dla braku znajomości prawa kanonicznego i praktyki w celu informowania ich nadal, przepisałem aby klerycy rok czwarty w seminarium poświęcili na naukę prawa kanonicznego i oraz kolejno codziennie miejsce kancelistów przy konsystorzu zastępowali. Tymczasowo zaś utrzymuje się kapistów płatnych.

Obowiązki oficjale. Oficjal mający ode mnie udzieloną i instrumentem nominacji określoną władzę:

- 1) przedstawia do nominacji dziekanów,
- 2) na miejsce zmarłych lub suspendowanych przez siebie stanowi tymczasowo zastępstwo,
- 3) pilnuje dziekanów, aby w czasach przepisanych dawali raporta i z nich ogólny uformowawszy, co miesiąc mi przesyła,
- 4) szczególny wzór ma nad seminariami,
- 5) prezyduje na konkursach,
- 6) przestrzega, aby przełożeni klasztorów niezwłocznie wnosili o przybywających zakonnikach lub ubywających, a w miesiącu listopadzie [141] podług przepisanego schematu spis imienny osób zapowiedzenie ich składających w podwójnych egzemplarzach odsyłali.

Surogatów. Surogaci w przypadku słabości lub niebytności oficjale zastępują go nie dłużej jednak nad ośm dni bez mojej wiadomości i upoważnienia. W sprawach sądowych z nim zasiadają i głos mają decydujący.

Pisarza. Pisarz powinien:

- 1) utrzymywać w porządku akta,
- 2) co miesiąc pod odpowiedzialnością przysyłać mi sumariusz czynności konsystorskich,
- 3) czuwać, aby żadna ekspedycja, rezolucja, raport nie zalegały, lecz najpóźniej w dniach 4 na miejsce swego przeznaczenia były odsyłane.

Fiskalisa. Fiskalis nie tylko sprawy rozpoczyna przeciw wykraczającym duchownym za poprzednim ode mnie upoważnieniem, lecz mocnym wprost do mnie udawać się z doniesieniami o spostrzeżonych przez nich zdrożnościach, opłatę tych osób kwartalnie z konsystencji mojej ustanowiłem, która corocznie wynosi: na konsystorz płocki zł 5400, na konsystorz pułtusiński zł 5600.

Dziekani. Przekonany, iż na zdatności i czynności dziekanów cała karność polega, następnie przepisałem im obowiązki:

1) dozór do dziekana należy nie tylko duchownych w usługach parafii, lecz kapelanów po domach prywatnych i innych kapłanów w jego dekanacie przebywających. Żaden do ołtarza przypuszczony być nie może bez okazania mu dowodów swego poświęcenia i świadectwa władzy duchownej, pod którą przedtem znajdował się.

2) Co miesiąc daje raport konsystorzowi: a) o zgorzeniach wydarzonych w parafii, b) o sprawowaniu się [142] plebanów i wikarych, c) o przybyłych obcych kapłanach.

3) Za doniesieniem o śmierci lub rezygnacji plebana, niezwłocznie zjechać ma do parafii, tymczasowo rząd jej polecić, przypilnować aby księgi kościelne, dokumentów, inwentarz gruntowy, zboże na zasiew i żywienie czeladzi zostawione na gunnie były. Szkody funduszowi przez schodzącego plebana wyrządzone wyindaguje, opisze i konsystorzowi w celu dalszych kroków prześle. Wykonania artykułu 32 postanowienia kr. z dn. 6/10 marca r. 1817 względem anni gratiae przy wydawaniu sukcesji krewnym dopilnuje.

4) Przy introdukcji plebana inwentarz tak kościelny i gospodarski na dwie ręce spisano z podpisami nowego plebana i własnym, jeden egzemplarz przy kościele zostawi, drugi do konsystorza prześle.

5) Corocznie w maju lub czerwcu kościoły swego dekanatu zwiedzi. W tej wizycie następujące rzeczy uważać ma: a) czyli skarg w parafii przeciw plebanowi nie masz względem jego obyczajów lub pobierania nad przepis jurium stolae, b) czyli nauki i katechizmy co święto i niedziela miewa, c) jaki ma wpływ na obyczaje ludu, jego przykład i ile się do świecenia jego przykłada, d) w jakim porządku utrzymuje kościół i zakrystię, e) w jakim stanie jest budowa kościoła, jeśli w złym, czy i jakie kroki czynił o reperację, f) w jakim stanie są budynki gospodarskie, czy je pleban reparauje, g) czy pilny jest w gospodarstwie, czy nie zaniedbuje funduszków, czy czyni kroki odzyskania awulsów?, h) czy ma w porządku dokumentację kościelną?, [143] i) czy ma książki istotnie do powołania jego potrzebne, szczególnie Pismo św., concilium Trydenckie, Teologię, kazania i jakich autorów?, katechizm, k) czy w porządku utrzymuje metryki kościelne, podobnież akta stanu cywilnego, l) wiele z parafianów było u spowiedzi wielkanocnej, m) czy jest szkołka w parafii, jaka zdolność i moralność nauczyciela, wiele dzieci zdanych do nauki, wiele chodzi do szkoły?, n) czy zalecenia rządu są od plebana dopełniane? Z tych wszystkich punktów ułożony raport konsystorzowi prześle. Samych dziekanów kościoły przez sąsiedniego dziekana wizytowane będą, tak jednak, aby dziekani nawzajem swych kościołów nie wizytowali. Ułożenie w tym kolei konsystorzom polecione.

6) Wszystkie zalecenia będą od władzy duchownej, bądź za jej pośrednictwem rządowej, przez konsystorz dziekanom przesyłane, starać się ci mają najspieszniej do wiadomości plebanów podać via cursoria, która raz ułożona na kongregacji plebanów stałą zostanie.

7) Dziekani są zobowiązani do wypełniania zleconych ich komisoriów.

8) Prezydują na kongregacjach dziekańskich.

9) Uwiadamiają wcześniej plebanów, w których parafii wypada z kolei misja.

Łubo w innych diecezjach pod rządem pruskim dziekanów ze skarbu oznaczone zostały pensje, nie pozyskała tego dobrodziejstwa diecezja w Płocku.

W przekonaniu o ścisłej należytości dla nich nagrody tak za podejmowane prace, jak za utrzymywanie przy swoich parafiach [144] zastępców wyznaczyłem na gratyfikacje dla nich stale w proporcji liczby kościołów od ich zależących kompetencji roczną sumę zł 4800.

W wyborze osób na ten urząd względ miałem na dane poprzednie dowody zdatości i gorliwego dopełniania dotąd obowiązków.

Dziekani mianowani przeze mnie są następujący:

na dekanat plocki – Józef Chudzyński, kan. kol. plockiej, pleban w Zagrobie,

płoński – Sebastian Kowalewski, pleban w Baboszewie,

wyszogrodzki – Justus Szelski, pleban w Łentowie,

zakroczymski – Jan Golanowski, pleban w Skolatowie,

dobrzyński – Tomasz Rościszewski, pleban w Thuchowie,

lipnowski – Walenty Zawadzki, pleban w Czernikowie,

rypiński – Lambert Smoleński, pleban w Łukomniach,

biezuński – Walenty Kosmowski, pleban w Radzanowie,

mławski – Bernard Załuski, pleban w Żmijewie,

raciński – Franciszek Drozdowski, pleban w Jeżewie,

pultuski – Tomasz Pankiewicz, pleban w Zegrzu,

makowski – Michał Wierzbowski, pleban w Makowie,

wyszkowski – Wincenty Offmański, pleban w Długosiodle

przasnyski – Stanisław Smoleński, pleban w Przasnyszu,

ciechanowski – Rajmund Bagiński, pleban w Ciechanowie,

andrzejewski – Jan Gawarecki, pleban w Zuzeli,

ostrołęcki – Franciszek Czyżewski, kan. kat. plocki, pleban w Klembowie.

145] Kościoły parafialne. Pierwsze miejsce między kościołami parafialnymi trzymają dwie kolegiaty plocka i pultuska cura directiva jest przy dziekanach a executiva przy wikariuszach tych szczupły fundusz kolegiaty plockiej nie pozwala trzymać więcej nad dwóch, przy kolegiacie pultuskiej jest sześciu, oddzielny od kapituły mających fundusz. Oprócz tych kolegiat jest ogółem parafialnych kościołów 236, między temi zakonnych 12, z świeckich probostw obsadzonych tylko 167, wakujących 57.

Jakie powody są tak licznych wakansów usprawiedliwia osobno przyłączony opis.

W powszechności mówiąc szczupły fundusz odstręcza kapłanów, aby się stale przez instytucję przywiązali do miejsca. W niektórych wsiach dziedzice przywłaszczyli sobie grunta i wolą na pensji utrzymywać zakonników. W innych plebaniach utracony w czasie wojny inwentarz gruntowy zostawuje pola bez uprawy a kolatorów bądź niemożność, bądź oziębłość odmawia wsparcia.

Są majątki na drobne części podzielone lub zakłócone, lub w administracji sądowej zostające, tam uzyskanie prezenty trudne. Są prezentowani i kapłani, których oplata stępla podejmowanie podróży odstręcza od produkowania prezenty, ci już przed pół rokiem wezwani zostali o na nowo konsystorze odebrały zalecenie, aby ich do deklaracji pociągnęli.

Zatrudnieniem moim w następnym roku będzie ułożenie pasownego do okoliczności projektu urzędu parafii, który w czasie złożę Komisji Rządowej.

146] **Liczba duchownych.** Gdy w czasie wojennym seminarium pultuskie dla niedostatku dochodów przez rok zamkniętym było, a seminarium plockie po 3 a 4 najwięcej na rok miało alumnów, w tymże samym zaś czasie od r. 1809 aż do końca niniejszego wymarło kapłanów 135, brak duchowieństwa świeckiego okazać się musiał. Jaka jest jego liczba, przyłączona okazuje tabela. Widać z niej, iż oprócz 12 proboszczów zakonnych miejsce świeckich zastępuje 25 zakonników.

Pleban. Lubo obowiązki plebanów są prawami kościelnymi objęte i tak postanowieniem królewskim, jak szczególnymi reskryptami Komisji Rządowej obostrzone, sądziłem potrzebę razem zebrane sposobem instrukcji plebanom przypomnieć, a w szczególności:

1. iż żaden bez poprzedniego konkursu, którego świadectwo od lat trzech trwa, prawa nie ma kandydacji do beneficjów,
2. iż żaden od plebanii oddalić się nie może bez poprzedniego pozwolenia władzy wyższej, a zatem miarą długości czasu niebytności zamierzonej potrzebować go będzie lub od dziekana, lub od konsystorza, lub od Komisji Rządowej. Zawsze jednak pod warunkiem zostawienia zastępcy wprzód za zdanego uznanego od zwierzchności,
3. iż żaden uwalniać się nie może w niedziele i święta od nauki do ludu i katechizmu bez legalnej przyczyny,
4. iż w czasie wizyty parafialnej inaczej zwanej kolendą strzec powinni dania pozor, iż to dla zysku czynią, lecz jedynie mieć na celu w odwiedzaniu prywatnych domów [147] dać nauki ludowi bardziej do osób stosowne, przypomnieć wzajemne obowiązki małżonków, rodziców i dzieci, panów i czeladzi, rozpocząć ich oświecenie w religii, spisać dzieci zdadne do spowiedzi i je wyegzaminować,
5. iż w pobieraniu taksy jurium stolae ściśle się mają trzymać przepisów trwających,
6. iż obowiązani są do utrzymywania w całości budowy kościoła, plebanii, a potrzebie reparacji Dozór Kościelny uwiadomić, a na przypadek ich obojętności konsystorzowi przez dziekanów donosić,
7. iż funduszków swych dzierżawy bez zezwolenia puszczać nie mogą, iż o odzyskanie odpadłych starać się mają,
8. iż z powodu zatraconych podczas wojny inwentarzów każdy pleban na ich nabycie corocznie 1/20 część czystego dochodu ma odkładać. Dla utrzymania kapłanów w usługach parafii będących w duchu powołania i dania im środków nabycia doświadczenia osądziłem najskuteczniejszy wskrzeszenie dawniejszemi ustawami przepisanych zjazdów plebańskich czyli kongregacji tudzież rekolekcji.

Kongregacje. Zjazdy plebanów przerwane w czasach wojennych odbywać się mają pod przewodnictwem dziekana corocznie w październiku lub listopadzie kolejno coraz w innym kościele.

Konsystorz na 6 tygodni roześle materie kazań i przypadki sumienia najbardziej zdarzać się mogące. Zgromadzeni plebani w kościele po odbytym nabożeństwie i mianymi przez jednego z nich wyznaczonego od dziekana kazaniu, zasiadają podług starszeństwa powołania, jeden z nich pióro [148] trzymający odczytuje listę imienną i przytomnych oraz nieprzytomnych z wyrażeniem przyczyny niebytności zapisuje. Czyta potem każdy rezolucję przypadku sumienia przez siebie napisaną i onąż składa dziekanowi. Proponuje potem każdy trudniejsze przypadki wydarzone w swej parafii i względem nich rady zasięga, następnie dziekan jeśli by widział potrzebę którego napomnienia z powodu, iż prywatne przestrogi nie pomogły uczyni to w miłości braterskiej.

Na koniec naradzać się mają względem potrzeb dekanatu i próśb jakie by życzyli sobie przez biskupa do Rządu podać. Wreszcie miejsce przyszłej kongregacji oznaczą i kolej rekolekcji. Protokół wszystko to obejmujący z podpisem dziekana i przytomnych nałożeniem kazania i rezolucji przypadku sumienia konsystorzowi odesłany zostanie.

Rekolekcje. Każdy z kapłanów w usługach parafii będących obowiązany jest odbyć trzydniowe rekolekcje, miejsca do tego przeznaczone zostaną przez konsystorz za porozumieniem się z dziekanami, czas od 1 niedzieli postu aż do niedzieli poprzedzającej kwietnią. Kolej tak umiarkowaną, żeby jedna okolica ogołocona z księży nie była, lecz nieprzytomnego sąsiedzki zastąpić.

Misje. Zastąpiłem w diecezji zwyczaj odbywania misji. Fundusz na to opłacony jest przez skarb na mocy układów w r. 1778 między Komisją Edukacyjną i biskupem księciem Poniatowskim. Sądzę, iż te wiele pomoc mogą do nawrócenia ludu rozwolnionego podczas zaburzeń wojennych na drogę cnoty. Nie jesteśmy jeszcze w stopniu zupełnego polegania na gorliwości plebanów i ludowi trzeba nadzwyczajnych [149] nabożeństw dla zrobienia w nim mocniejszego wrażenia. Zatrudniłem się przeto urządzeniem tych misji. Dom mławski ks. misjonarzów wziął na siebie 4 obwody: mławski, pułtuski, przasnyski i ostrołęcki za opłatą zł 3000. Klasztory kapucynów w Zakroczymiu i reformatów w Żurominie, pierwszy obwód płocki, drugi lipnowski za opłatą każdemu po zł 600. Misje odbywać się mają na wiosnę i w jesieni za wiadomieniem poprzednim władzy administracyjnej. Punkta roli są oznaczone, iż na jeden kościół czyli parafię kolej misji co lat dziesięć wypada. W jednym roku zaś w bliskości nigdy odbywane być nie mają. Ponieważ całkowita suma ze skarbu płacona wynosi 5136, reszta pozostała obraca się na zaspokojenie obligacji pojezuickich przy kolegiacie pułtuskiej, a to stosownie do powyżej wzmiankowanej z Komisją Edukacyjną umowy.

Emeryci. Ma diecezja fundusz na emerytów, który wynosi ogółem zł 2878 intraty. Gdy dom na nich przeznaczony zajmuje szpital wojskowy, dwóch ich tylko mieszka w seminarium. Dochód ten zamiarem moim jest urządzić w tym sposobie, żeby mieszkający dwóch przy kolegiacie pobierali po zł 600, czterech zaś którzy sobie obiorą mieszkanie przy krewnych lub przyjacielach po zł 400. Mały to jest zasilek lecz nie przechodzi żądania duchowieństwa płockiego przywykłego na ubogich plebanach do szczupłego dochodu.

Kasa wsparcia plebanów. Oprócz tego diecezja ma kapitały na wsparcie ubogich plebanów, [150] w Płocku kapitały te wynoszą zł 22320, procent jednak w połowie zalega. Jest suma także na dobrach Pawła Gostkowskiego przez zmarłego administratora lokowana za prostym skrypcem. Nowemu administratorowi ks. Żmijewskiemu, wikariuszowi pułtuskiemu poleciłem dochodzenie prawne tuch sum i onych zabezpieczenie. Na ratuszu miasta Warszawy jest zł pol. 18000 legowanych przez sp. Jana Bohomolca, proboszcza praskiego, od których procent zł 900 ma równo się dzielić na plebanów lub duchownych diecezji płockiej, którzy lat 30 kapłaństwa ukończyli. W ciągu jestem upominania się u Muncypalności zaległego od lat 5 procentu.

Mons pietatis. Na koniec znajduje się fundowany przez Stanisława Załuskiego biskupa w roku 1732 mons pietatis w Pułtusku. Lubo zmarły administrator Jks. Gogolewski, dziekan pułtuski, żadnych nie zostawił rejestrów ani informacji, jednak z niektórych notat i dobrowolnych zeznań okazuje się, że z tego funduszu wypożyczone kapitały na domy miasta Pułtuska wynoszą zł 15010. Dochodzenie i wyjaśnienie dalsze poleciłem terazniejszemu administratorowi, ks. Langanghemu, kanonikowi pułtuskiemu.

SUMMARY

Enlightening trends in politic which dominated in Europe during the first half of 19th century, created the rule, that Government Authorities very often tried to control the Roman Catholic Church by editing various orders and instructions. This led in practice to demanding reports from Catholic structures and institutions.

This kind of report was made by bishop of Płock Adam Prażmowski to the Government Authorities in 1818. He described the structure of the diocese, the most important offices of administration and clergy employed there.

This report gave at that time the Government full insight into the Catholic institutions, The dioecese of Płock consisted then of 17 deaneries and 236 parochial churches.